

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ЦЕНТР ЗДВН
КАФЕДРА ФІНАНСОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ І ПІДПРИЄМНИЦТВА

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА МАГІСТРА

Моделювання впливу податкової політики країни на рівень її макроекономічної стабільності

спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»

Студентки Дудко Вікторії Миколаївни

групи Ф.мз-01с/1

Подається на здобуття освітнього ступеня магістр.

Кваліфікаційна робота магістра містить результати власних досліджень.
Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на
відповідне джерело

_____ В. М. Дудко
(підпис)

Керівник доц., к.е.н.: _____ Н. В. Котенко
(підпис)

Суми 2021

РЕФЕРАТ

кваліфікаційної роботи магістра на тему

Моделювання впливу податкової політики країни на рівень її макроекономічної стабільності

Студентка Дудко Вікторія Миколаївна

Актуальність теми кваліфікаційної роботи. Однією із особливостей економічного розвитку України останніх років є негативний вплив кризових явищ, нестабільність показників її розвитку, відсутність довіри населення до органів державної влади тощо. На сьогодні податкова політика відіграє критичне значення в забезпеченні стабільності економічного розвитку країни, слугує одним із головних джерел наповнення державного бюджету та фінансування програм.

Мета роботи – дослідження концептуальних основ реалізації податкової політики країни в контексті забезпечення її макроекономічної стабільності.

Об'єкт роботи – організаційно-економічний механізм забезпечення макроекономічної стабільності країни під впливом її податкової політики.

Предмет дослідження – економічні відносини, що виникають в системі «уряд-бізнес-суспільство» з приводу формування та реалізації податкової політики та забезпечення макроекономічної стабільності країни.

У першому розділі проведено аналіз теоретичних підходів до формування податкової політики країни, визначено напрямки її впливу на рівень макроекономічної стабільності країни. У другому розділі досліджено ефективність реалізації податкової політики в Україні, визначено основні її недоліки, запропоновано шляхи їх усунення.

Ключові слова: податкова політика, макроекономічна стабільність, податки, ВВП, реформування.

Зміст кваліфікаційної роботи викладено на 34 сторінках, з яких список використаних джерел налічує 26 найменувань. Робота містить 5 таблиць, 6 рисунків.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
1 ПОДАТКОВА ПОЛІТИКА ТА ЇЇ РОЛЬ У ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МАКРОЕКОНОМІЧНОЇ СТАБІЛЬНОСТІ КРАЇНИ	7
1.1 Аналіз теоретичних підходів до формування податкової політики країни .	7
1.2 Бібліометричний аналіз зв'язку податкової політики та макроекономічної стабільності країни.....	12
1.3 Теоретичні основи впливу податкової політики на рівень макроекономічної стабільності країни	16
2 МОДЕЛЮВАННЯ ВПЛИВУ ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ НА РІВЕНЬ МАКРОЕКОНОМІЧНОЇ СТАБІЛЬНОСТІ КРАЇНИ	19
2.1 Оцінювання ефективності формування та реалізації податкової політики в Україні.....	19
2.3 Моделювання впливу податкової політики країни на рівень її макроекономічної стабільності.....	25
2.3. Дорожня карта реформування податкової системи України як складова підвищення рівня її макроекономічної стабільності	26
ВИСНОВКИ.....	30
ПЕРЕЛІК ПОСИЛАНЬ	33

ВСТУП

Актуальність теми. Однією із особливостей економічного розвитку України протягом останніх років є наявність негативного впливу кризових явищ, нестабільність показників її розвитку, відсутність довіри населення до органів державної влади, низький рівень соціального розвитку країни, її інвестиційної привабливості тощо. На сьогодні податкова політика відіграє критичне значення в забезпеченні стабільності економічного розвитку країни, оскільки слугує одним із головних джерел наповнення державного бюджету та інструментом фінансування програм. Будучи ваговим фактором впливу на поведінку економічних суб'єктів податкові платежі забезпечуються в більшій мірі визначають здатність держави виконувати покладені на неї функції. Рівень макроекономічної стабільності країни тісно пов'язаний із ефективністю реалізації її податкової політики, в той час як рівень податкового навантаження слугує головним індикатором якості політики держави та її орієнтованості на задоволення потреб та інтересів населення.

Мета роботи полягає у дослідженні концептуальних основ реалізації податкової політики країни в контексті забезпечення її макроекономічної стабільності.

У роботі відповідно до мети було поставлено наступні **завдання**:

- дослідити економічний зміст понять «податкова політика» та «макроекономічна стабільність» країни, систематизувати підходи до їх розуміння;
- обґрунтувати роль податкової політики в забезпеченні макроекономічної стабільності країни;
- оцінити ефективність побудови та функціонування податкової політики в Україні в контексті забезпечення її макроекономічної стабільності;
- узагальнити проблеми функціонування податкової системи в Україні та обґрунтувати шляхи їх вирішення.

Об'єктом роботи є організаційно-економічний механізм забезпечення макроекономічної стабільності країни під впливом її податкової політики.

Предметом дослідження – є економічні відносини, що виникають в системі «уряд-бізнес-суспільство» з приводу формування та реалізації податкової політики та забезпечення макроекономічної стабільності країни.

Методи дослідження, які використовувалися в процесі дослідження та обробки матеріалів: абстрактно-логічний, бібліометричний, коефіцієнтний, горизонтальний, вертикальний аналіз.

Структура і обсяг роботи. У першому розділі досліджено економічну сутність понять «податкова політика» та «макроекономічна стабільність» країни, визначено принципи формування податкової політики, проведено бібліометричний аналіз зв'язку даних економічних категорій.

Структура і обсяг роботи. У першому розділі досліджено економічну сутність понять «податкова політика» та «макроекономічна стабільність» країни, систематизовано підходи до трактування податкової політики, визначено принципи формування податкової політики, проведено бібліометричний аналіз зв'язку даних економічних категорій, проведено порівняння основних рис та проявів довгострокової та короткострокової податкової політик.

У другому розділі обґрунтовано та проаналізовано основні індикатори функціонування податкової політики країни, здійснено оцінювання ефективності формування та реалізації податкової політики в Україні, здійснено моделювання впливу податкової політики на макроекономічну стабільність країни в розрізі основних її показників, оцінено коефіцієнт еластичності показників макроекономічної стабільності країни відносно показників функціонування податкової системи, на основі систематизованих недоліків існування податкової системи України розроблено комплекс заходів до реформування податкової системи України як складової підвищення рівня її макроекономічної стабільності

Фактологічною основою роботи слугують статистичні та аналітичні матеріали Міжнародного валютного фонду, дані Державного комітету статистики, Міністерства фінансів України, Національного банку України, публікації у вітчизняних і міжнародних виданнях, електронних ресурсах.

1 ПОДАТКОВА ПОЛІТИКА ТА ЇЇ РОЛЬ У ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МАКРОЕКОНОМІЧНОЇ СТАБІЛЬНОСТІ КРАЇНИ

1.1 Аналіз теоретичних підходів до формування податкової політики країни

В умовах обмеженості бюджетних коштів та низьких фінансових можливостей країни до фінансування свого розвитку, податкова політика країни виступає важливим інструментом державного регулювання ступеня ділової активності економічних суб'єктів, слугує ваговою складовою економічної політики країни, передумовою її макроекономічного зростання.

Обґрунтування ролі податкової політики для розвитку країни неможливе без розуміння її економічного змісту, принципів функціонування та інструментів реформування.

Незважаючи на вагому роль даної складової державної політики в процесах регулювання економіки та фінансування її економічного зростання, на сьогодні, існує широке різноманіття підходів до трактування даного поняття.

В цілому переважна більшість науковців розглядають податкову політику як сукупність заходів, пов'язаних із визначенням розміру податкового навантаження та визначення особливостей стягнення податкових зобов'язань із економічних суб'єктів. При цьому головним завданням податкової політики країни слугує обґрунтування типу податкової політики в країні, кількості податкових платежів, механізмів їх нарахування та сплати. На думку В. Панскова та В. Князева [11] податкова політика країни являє собою дії уряду спрямовані на розроблення стратегії розвитку податкової системи країни, визначення найбільш ефективних способів її реалізації та забезпечення контролю за ефективністю її реалізації. Враховуючи вищезазначене автор розглядає податкову політику як сукупність дій держави щодо розробки, реалізації та контролю за ефективністю функціонування податкової системи.

У роботі [3] автори застосовують дещо ширший підхід до трактування даної дефініції доповнюючи, при цьому, попереднє її тлумачення четвертою складовою – призначення політики.

Так, на думку О. Василика податкова політика являє собою політику із визначення умов оподаткування юридичних та фізичних осіб здатних забезпечити наповнення державного бюджету в обсягах достатніх для фінансування розвитку країни за одночасної підтримки достатнього рівня ділової активності в країні.

У роботі [18] авторами податкова система розглядається як сукупність дій із обґрунтування та/або реформування окремих напрямків податкової політики держави (видів податків і зборів, рівень податкового навантаження, об'єктів та режимів оподаткування тощо) спрямованих на формування достатнього для виконання державою своїх функцій обсягу податкових надходжень до бюджету.

На відміну від попередників, Ю. Іванов та І. Майбуров виділяли декілька підходів до трактування податкової політики держави, систематизація яких здійснена в таблиці 1.1.

Таблиця 1.1 – Систематизація підходів до трактування податкової політики країни

Підхід	Специфічні риси
Вузькоспрямований	Політика, яка спрямована виключно на сферу податків (визначення ставок, об'єктів та суб'єктів оподаткування, пільгових режимів оподаткування тощо)
Функціонально-цільовий	Політика, яка базується на врахуванні як економічної суті податків так і їх функціональних можливостей
Стратегічно орієнтований	Політика, яка спрямована на визначення стратегічних цілевих орієнтирів, перспектив та/або рамкових обмежень тих чи інших дій в напрямку нарахування та сплати податків та зборів

Джерело: узагальнено на основі [12]

На наступному етапі формування теорій формування податкової політики країни формуються окремі наукові школи, які займаються поглибленням окремих підходів до трактування податкової політики. Так, наприклад, прихильники вузькоспрямованого підходу С. Юрій та Й. Бескид [20] розглядають податкову політику як сукупність дій уряду в напрямку визначення, регулювання та організації процесу адміністрування податків.

Прихильники другого підходу (О. Данілов та Н. Флісак [6]) розглядають податкову політику як сукупність дій уряду щодо побудови системи оподаткування в країні з метою вирішення коротко- і довгострокових потреб суспільства.

В межах третього підходу податкову політику розглядають як сукупність дій держави спрямованих на встановлення нових і зміни існуючих податкових платежів, їх ставок, об'єктів, суб'єктів та бази оподаткування з метою задоволення потреб держави у фінансових ресурсах [5].

За результатами існуючого наукового доробку в напрямку розуміння суті та інструментарію реалізації податкової політики податкову політику можна визначити як три векторну систему, яка являє собою:

- діяльність уряду у сфері оподаткування;
- сукупність відносин між урядом і платниками податків у процесі їх нарахування та стягнення;
- діяльність урядом спрямовану на формування надходжень доходів бюджету.

Дане розуміння податкової політики країни дозволяє визначити основні її завдання, що полягають у реалізації фіскальної (формування достатнього обсягу на фінансових ресурсів), соціальної (формування сприятливих умов для соціального захисту населення) та регулюючої (створення сприятливих умов для регулювання економіки) функцій [9].

Швидкість та якість виконання даних функцій визначаються рівнем макроекономічної стабільності країни, її економічного розвитку та типом податкової політики, що застосовується в державі.

В науковій літературі виділяють декілька типів податкової політики країни, що можуть бути класифіковані за наступними ознаками:

- 1) за рівнем податкового навантаження (командна (надмірне податкове навантаження) та ринкова (помірне податкове навантаження));
 - 2) за масштабом поширення (локальна (на рівні окремого регіону), національна, міжнародна);
 - 3) тривалістю реалізації (довго-, середньо- та короткострокова).
- Довгострокова податкова політика країни, що передбачає формування завдань, визначення цільових орієнтирів на майбутнє може розглядатися як податкова стратегія, в той час як короткострокова політика, котра спрямована на вирішення поточних завдань – податкова тактика. Особливості реалізації довгострокової та короткострокової податкової політик зазначені в таблиці 1.2.

Таблиця 1.2 – Характерні риси довгострокової та короткострокової податкової політик держави

Довгострокова податкова політика	Короткострокова податкова політика
Постійний перегляд податкової політики в контексті створення умов для виконання державою покладених на неї функцій	Визначення ефективності досягнення основних орієнтирів податкової політики
Приведення вітчизняного податкового законодавства у відповідність міжнародним нормам	Посилення норм та санкцій за порушення податкового законодавства
Реалізація заходів по удосконаленню норм нарахування та сплати податків	Зростання обсягів наповнення державного бюджету
Реалізація заходів спрямованих на підвищення податкової моралі населення, формування у нього відчуття відповідальності за майбутнє країни	Оптимізація рівня податкового навантаження відповідно до ступеня ділової активності країни та рівня економічного розвитку країни

Джерело: [9]

4) залежно від цілей, на реалізацію яких спрямована податкова політика її можна поділити на наступні типи:

- фіскальна, метою якої є максимізація податкових надходжень до бюджету за рахунок зменшення обсягів податкових розривів в країні. Таким чином саме прогнозований обсяг податкових надходжень

слугує головним рефлексором прийняття рішення щодо зміни податкового навантаження в країні. За умови реалізації даного виду політики показники економічного чи соціального розвитку країни (обсяг ВВП, рівень матеріального добробуту населення, рівень інфляції, ділової активності в країні) не приймаються до уваги при формуванні та реалізації податкової політики в країні. За цих умов, особливістю даного типу політики слугує надмірне податкове навантаження та тиск на бізнес та населення.

- регулююча податкова політика, що характеризується значною роллю податкових платежів в системі державного регулювання економіки. Основними інструментами реалізації даного типу політики слугують: ставка податку, податкові пільги, пільгові режими оподаткування, якість систем державного фінансового моніторингу та контролю. При цьому одним із головних недоліків даного типу податкової політики є наявність суттєвого розриву між обсягом податкових надходжень, які не спроможні покрити навіть базові потреби, та фактичними потребами країни у фінансових ресурсах.
- контрольна-регулююча податкова політика, що базується на жорстких режимах податкового регулювання економіки, застосуванні значної кількості санкцій, посиленому контролю за платниками податків. При цьому компенсація недоотриманих обсягів податкових платежів, що зумовлено низьким рівнем податкового навантаження в країні, відбувається за рахунок достатньо високих штрафних санкцій;
- комбінована податкова політика, основні положення якої змінюються залежно від особливостей економічного розвитку країни. Реалізація даної політики спрямована на стабілізацію обсягів податкових надходжень до бюджету, забезпечення їх рівномірного та постійного надходження [1].

1.2 Бібліометричний аналіз зв'язку податкової політики та макроекономічної стабільності країни

Результати бібліометричного аналізу динаміки зміни кількості публікацій щодо податкової політики та макроекономічної стабільності в базах даних Scopus та Web of Science свідчать про її поступове зростання. Так, якщо у 2004 році було опубліковано лише 420 публікацій присвячених питанням формування та реалізації податкової політики, що індексуються базою даних Web of Science то уже у 2021 році їх кількість значно зросла і становила 2455 публікацій. Подібна ситуація спостерігається у 2005 р. із публікаціями з проблеми забезпечення макроекономічної стабільності в базі даних WoS та у 2013 р. – у базі даних Web of Science. Ці тенденції пов'язані з актуалізацією проблем перманентного зростання кризових явищ в економіці, тривалого дефіциту державного бюджету, загостренням уваги до проблеми зростання обсягів ухилення від оподаткування, наслідком чого стало прийняття у 2015 році Міжнародною організацією праці «Рекомендацій щодо переходу від неформальної економіки до формальної» (рис. 1.1).

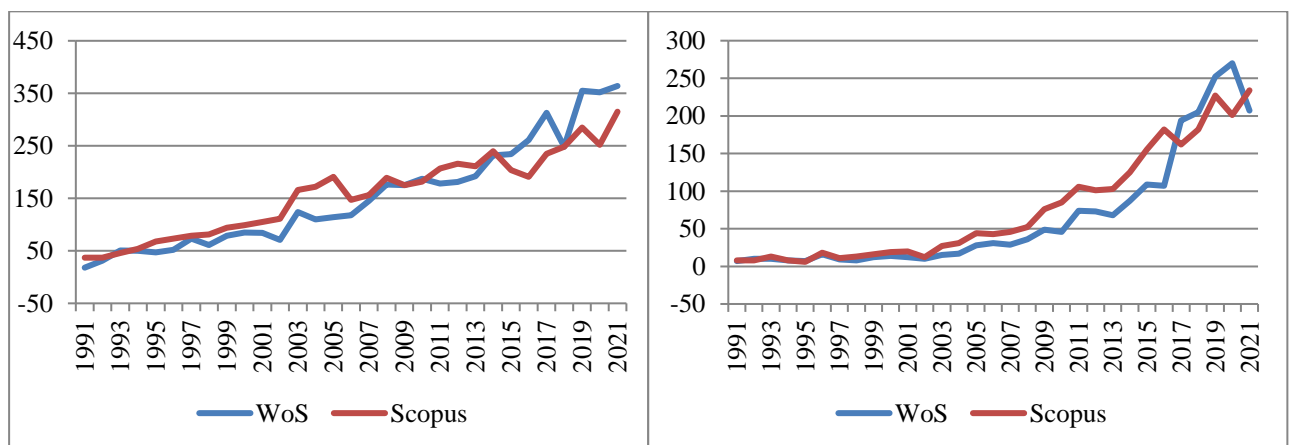

Рисунок 1.1 – Кількість статей у базах даних Scopus та WoS про а) податкову політику та б) макроекономічну стабільність

Джерело: побудовано автором на основі баз даних Scopus та Web of Science.

Згідно з даними баз даних Web of Science і Scopus, переважна більшість публікацій про податкову політику публікується у високорейтингових журналах, що входять до першого та другого кварталів (табл. 1.3). Найбільшу кількість робіт (594 для бази даних Web of Science і 666 для бази даних Scopus) опубліковано в журналі Energy Policy.

Таблиця 1.3 – ТОП–10 наукових журналів, індексованих Scopus/Web of Science, у яких опубліковані статті присвячені податковій політиці

Назва джерела	Кількість паперів		Квартиль
	Web of Science	Scopus	
Energy Policy	594	666	Q1
Journal of Public Economics	477	461	Q1
National Tax Journal	388	249	Q2
International Tax and Public Finance	328	273	Q2
Environmental Resource Economics	275	232	Q1
Energy Economics	265	263	Q1
Sustainability	263	256	Q1
Journal of Cleaner Production	252	211	Q1
Economic Modelling	250	205	Q2
Tobacco Control	222	223	Q1
Journal of Environmental Economics and Management	216	221	Q1

Джерела: узагальнено автором на основі даних БД Scopus та Web of Science

Аналіз публікацій з проблем макроекономічної стабільності дозволив визначити топ-10 журналів, у яких ці питання найчастіше розглядаються. При цьому кількість публікацій у цих журналах значно нижча порівняно з публікаціями з питань податкової політики податкової конкурентоспроможності. Аналогічні попереднім результатам більшість з них публікуються в журналах, що входять до першого та другого кварталів.

Таблиця 1.4 – ТОП–10 наукових журналів, індексованих Scopus/Web of Science, у яких опубліковані статті присвячені макроекономічній стабільності

Назва джерела	Кількість паперів		Квартиль
	Web of Science	Scopus	
Economic Modelling	64	51	Q2
Journal of Economic Dynamics Control	55	33	Q1
Journal of Macroeconomics	42	31	Q2
Macroeconomic Dynamics	39	32	Q2
Journal of Money Credit and Banking	34	11	Q1
Journal of Financial Stability	30	31	Q1
Applied Economics	29	25	Q2
Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice	26	-	-
Journal of Banking Finance	25	18	Q1
European Economic Review	23	21	Q1
Voprosy Ekonomiki	15	32	Q2
International Journal of Finance and Economics	23	23	Q2
Journal of Economic Behavior and Organization	23	23	Q1

Джерела: узагальнено автором на основі даних БД Scopus та Web of Science

Результати бібліометричного аналізу, проведеного за допомогою інструментів VOSviewer, свідчать про тісний зв'язок податкової політики з різними економічними категоріями (рис. 1.2).

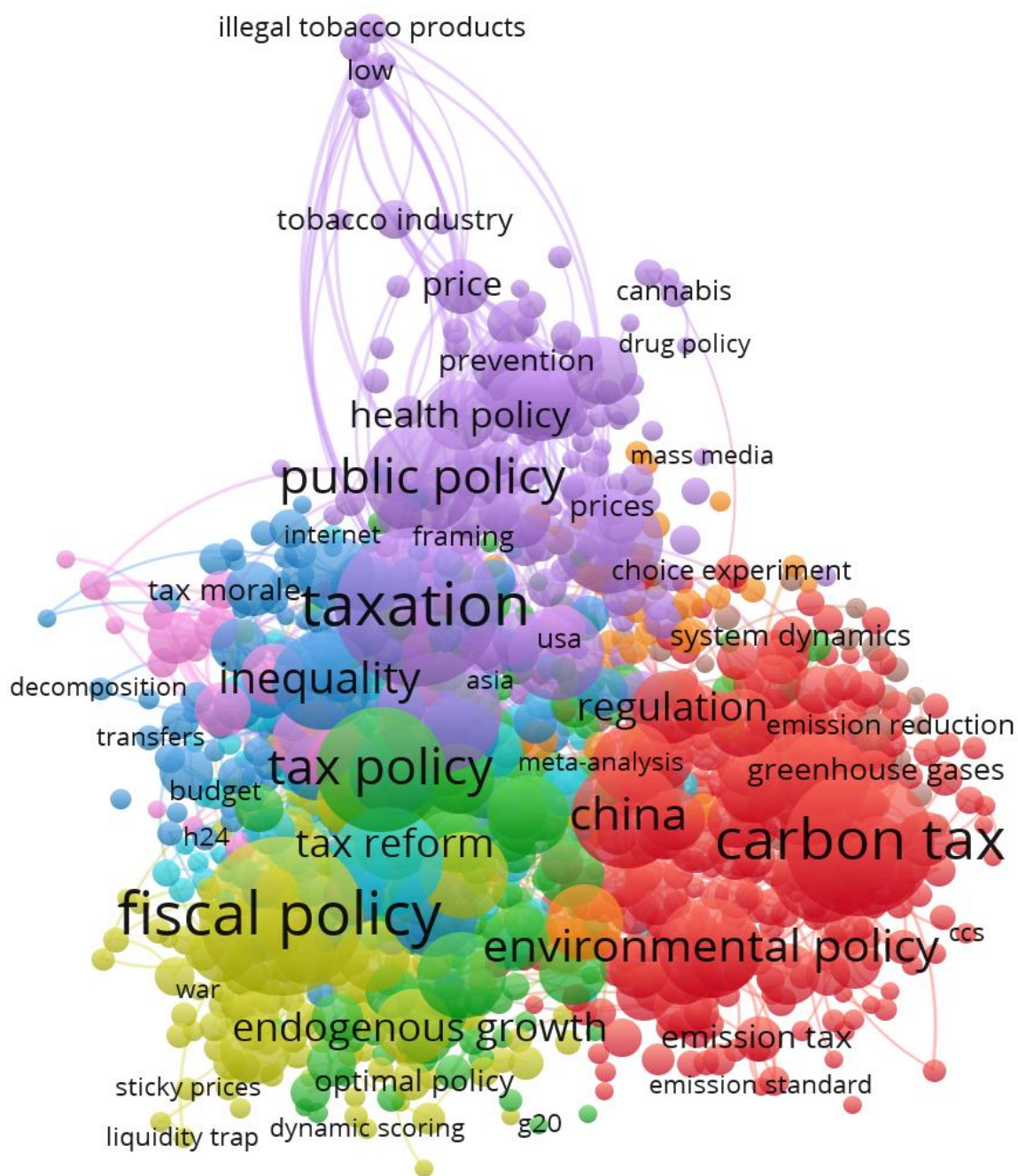

Рисунок 1.2 – Мережева візуалізація зв'язку між податковою політикою та іншими економічними категоріями.

Джерело: зібрано авторами з використанням даних Scopus та WoS за допомогою інструменту VOSviewer

1.3 Теоретичні основи впливу податкової політики на рівень макроекономічної стабільності країни

Податкова політика є важливим інструментом регулювання економічного та соціального розвитку країни, оскільки безпосередньо впливає на обсяги доходів населення, фінансові показники діяльності бізнесу, обсяги доходів державного та місцевих бюджетів тощо.

На сьогодні науковцями та практиками в сфері оподаткування виділяють декілька підходів до формалізації напрямків впливу податкової політики на рівень макроекономічної стабільності країни:

- 1) по-перше, податкова політика визначається ефективним інструментом забезпечення економічного зростання в країні, її стабільного функціонування;
- 2) по-друге, податкова політика розглядається як інструмент стимулювання соціального прогресу в країні та підвищення матеріального добробуту населення;
- 3) по-третє, податкова політика виступає засобом регулювання обсягу доходів та заощаджень населення, ділової активності в країні.

Економічне зростання країни та її здатність забезпечити стабільне функціонування економіки визначається характером впливу низки факторів, що обумовлюють характер взаємодії економічних суб'єктів в системі «держава – бізнес – населення». Із всієї сукупності факторів найбільш вагомим є рівень інвестиційної привабливості країни для внутрішніх та зовнішніх інвесторів, ступінь сприятливості бізнес-середовища, якість державного урядування, рівні корупції, бюрократизації, тінізації в країні тощо.

Досить впливовим фактором забезпечення макроекономічної стабільності є податкова політика країни, яка визначає рівень тиску на платників податків, опосередковано впливає на рівень міграції, офіційного працевлаштування населення, обсяг чистого прибутку підприємств, показники діяльності окремих галузей економіки тощо.

Даний вплив забезпечується за рахунок застосування низки інструментів впливу на поведінку економічних суб'єктів та регулювання ступеня їх ділової активності:

- 1) застосування різних за розміром ставок податків та зборів для різних платників податку чи об'єктів оподаткування;
- 2) маніпулювання з розміром та правом на отримання платниками податку податкових пільг;
- 3) внесення змін до нормативних актів шляхом зміни переліку об'єктів оподаткування;
- 4) застосування пільгових режимів оподаткування, надання платниками податків права на отримання податкових знижок чи податкових пільг.

Серед усієї сукупності вище зазначених податкових інструментів більшість науковців виокремлює рівень податкового навантаження як такий, що здійснює найбільший вплив на поведінку економічних суб'єктів, обсяг їх витрат та заощаджень, здатність здійснювати капіталовкладення тощо.

Враховуючи те, що обсяг податкових надходжень з одного боку є вагомим джерелом формування доходів бюджету, а з іншого – обумовлює зміну в доходах платників податків, значно актуалізується проблема визначення оптимального рівня податкового навантаження, за якого потреби держави узгоджуються з інтересами суспільства.

Дослідження впливу податкової політики країни на рівень її макроекономічної стабільності доцільно здійснювати в розрізі трьох складових:

- 1) податків на споживання, зростання навантаження за якими супроводжується підвищенням цін на товари та послуги. Наслідки даних заходів проявляються у: зниженні конкурентоспроможності даних товарів, купівельної спроможності населення, попиту на дані товари тощо; прагненні економічних суб'єктів зберегти свої позиції на ринку в тому числі і шляхом застосування механізмів компенсації додаткових податкових витрат (економія на матеріалах,

закупівля більш дешевої сировини, зниження розміру заробітної плати працівників, скорочення штатних працівників тощо.

2) податків на капітал, зростання навантаження за якими призводить до зміни вартості факторів виробництва і порушення рівноваги на ринку капіталу. Зростання рівня податкового навантаження на податок на доходи фізичних осіб негативно позначається на купівельній спроможності населення, рівні його матеріального забезпечення. Зростання ставок за податком на прибуток підприємств знижує їх інвестиційні можливості, потенціал до розширеного відтворення тощо. Збільшення ставок податків на доходи за депозитами впливає на рівень депозитної активності в країні, тим самим загрожуючи стабільності банківської системи країни.

3) податків на майно (компетенції визначати умови оподаткування за даною групою податків належать органам місцевого самоврядування), розмір яких визначає рівень активності на ринку нерухомості країни. В цілому, більшість науковців погоджуються на думці про стимулюючий вплив даної групи податків на ринок нерухомості. За умови ефективної системи оподаткування податками на майно (надання пільг та преференцій набувачам права власності на майно) рівень привабливості ринку майна в країні суттєво зростає.

Таким чином, результати проведеного аналізу підтверджують вагому роль податкової політики країни в забезпеченні її макроекономічної стабільності.

2 МОДЕЛЮВАННЯ ВПЛИВУ ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ НА РІВЕНЬ МАКРОЕКОНОМІЧНОЇ СТАБІЛЬНОСТІ КРАЇНИ

2.1 Оцінювання ефективності формування та реалізації податкової політики в Україні

Реалізація політики забезпечення макроекономічної стабільності країни неможлива без визначення ефективності існуючих інструментів державного регулювання економіки, визначення основних недоліків їх застосування та ідентифікації першочергових заходів її підвищення.

Під ефективністю інструментів державного регулювання економіки можна розуміти їх здатність до досягнення поставленого результату як в поточному періоді так і через певний момент часу. Таким чином оцінювання ефективності інструментів має здійснюватися на постійній основі (а не один раз), а отримані результати порівнюватися як з таргетованими значеннями так і показниками в попередніх періодах.

Необхідною умовою отримання адекватних результатів є функціонування економіки в стабільних умовах, за яких економіка може пристосуватися до здійснених трансформацій.

В той же час, однією із основних рис сучасної економічної системи є значна мінливість податкового законодавства. Органами державної влади вносяться постійні (часто не узгоджені) зміни до нормативної бази, на які бізнес не має можливості швидко зреагувати.

Найбільшою мінливістю характеризується податкове законодавство України, постійні зміни до якого призводять до неузгодженості окремих нормативних актів, суперечливості окремих їх положень, недовіри іноземних партнерів та їх небажання здійснювати діяльність на території України.

Одним із основних нормативних актів в галузі оподаткування виступає Податковий кодекс України, в якому узагальнюються основні положення щодо оподаткування економічних суб'єктів. Саме тому дослідження стабільності

податкової системи в Україні проведемо на прикладі аналізу кількості змін, що були внесені до даного нормативного акту протягом року.

Наведений на рисунку 2.1 аналіз мінливості податкового законодавства в Україні підтверджує гіпотезу про значну нестабільність податкового законодавства з моменту його прийняття. Найбільша кількість змін була внесена протягом перших 5 років з моменту його прийняття. В період 2016-2019 рр. кількість змін була незначна і не перевищувала 8 за рік. В той же час, останні 2 роки характеризуються частоти внесених змін, кількість яких за результатами 2021 року становила 18.

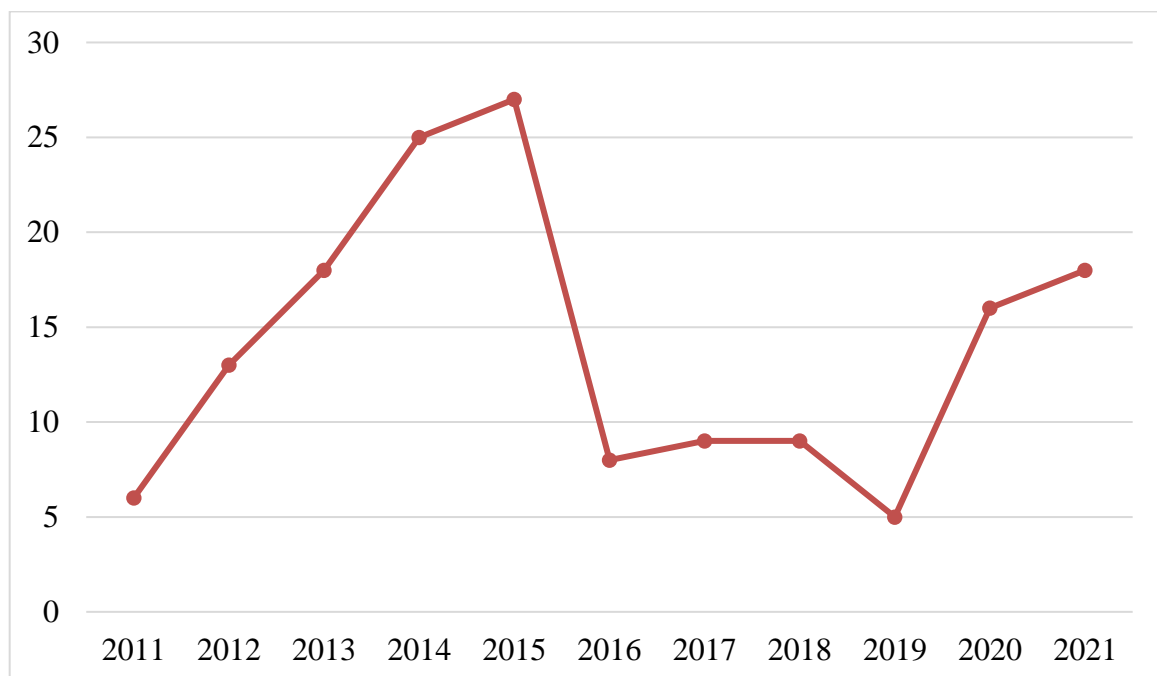

Рисунок 2.1 – Кількість змін внесених до Податкового кодексу України протягом року

Джерело: узагальнено автором на основі [13]

До найбільш суттєвих змін в системі оподаткування в Україні належать зменшення кількості податкових платежів, ставок за податком на доходи фізичних осіб, подвійне зниження рівня оподаткування доходів від дивідендів (до 9%), збільшення рівня оподаткування за акцизним податком тощо.

Зазначені зміни в системі оподаткування призводять до коливань в обсягах податкових надходжень до бюджету, за рахунок як об'єктивних (зміна ставки оподаткування, переліку податкових пільг, об'єктів оподаткування тощо), так і суб'єктивних (прорахунки внаслідок необізнаності щодо змін в податковому законодавстві, застосування схем щодо зменшення обсягу податкових зобов'язань тощо) факторів.

Горизонтальний аналіз обсягів податкових надходжень до державного бюджету (рисунок 2.2) засвідчує позитивну тенденцію щодо їх акумулювання. Незважаючи на те, що за аналізований період не відбулося суттєвого зростання ставок податків, даний приріст був забезпечений за рахунок зростання обсягу оподаткованого прибутку.

Протягом останніх років відбувається зростання обсягів податкових надходжень як до державного так і до місцевих бюджетів. В той же час, аналіз питомої ваги даних платежів в доходах бюджету засвідчує їх стабільне значення за останні 5 років.

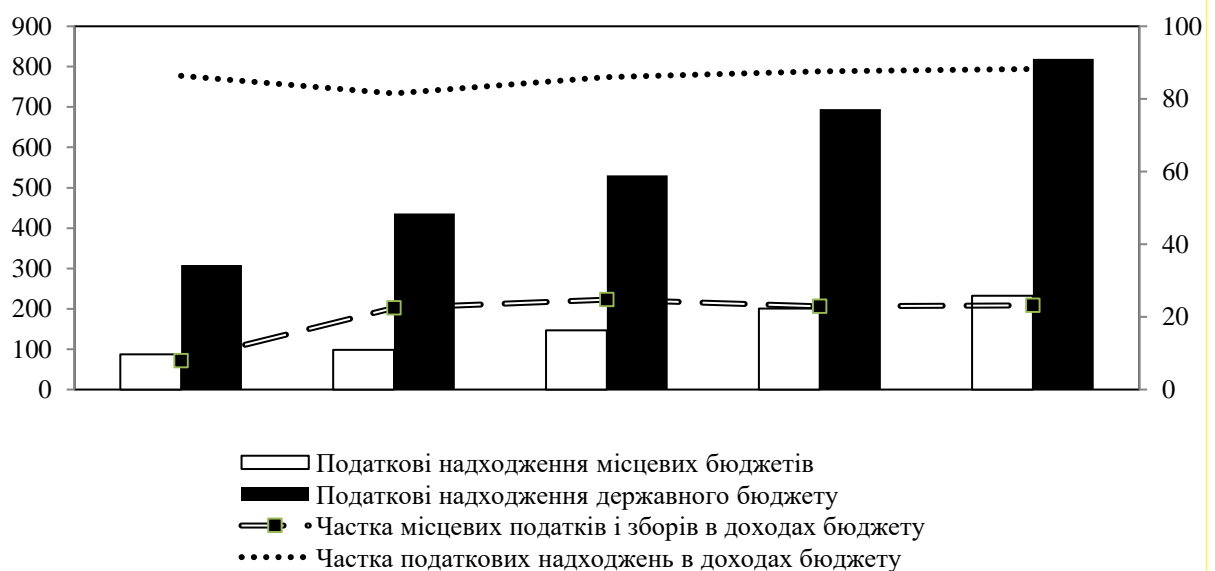

Рисунок 2.2 – Динаміка податкових надходжень

Джерело: побудовано за даними [10]

Не менш важливим індикаторів, що здійснює вплив на рівень макроекономічної стабільності країни є показник ефективності податкової політики, під якою доцільно розуміти відповідність фактичного та потенційно можливого обсягу податкових надходжень до бюджету. Недосконалість законодавчої бази, низька ефективність роботи уряду формують передумови для ухилення платниками від сплати податків і значно ускладнюють процедури контролю за повною надходження податкових платежів. Таким чином, показник ефективності податкової політики дозволяє оцінити ефективність існуючої податкової системи країни і може бути оцінений наступним чином:

$$K_{ef} = \prod_{i=1}^n \frac{ПНФ_i}{ПНП_i}, \quad (2.1)$$

де K_{ef} – коефіцієнт ефективності податкової політики;

$ПНФ_i$ – фактичні податкові надходження i -го податкового платежу, грн;

$ПНП_i$ – потенційний обсяг податкових надходжень i -го податкового платежу, грн;

n – кількість податкових платежів, що сплачуються в країні.

На основі вище зазначеної формули проведемо аналіз ефективності податкової політики України протягом останніх 10 років. Наведені на рисунку 2.3 тенденції зміни аналізованого коефіцієнта, засвідчують високий рівень ефективності податкової політики. У всіх роках спостерігається перевищення фактичних обсягів податкових надходжень над потенційними більше ніж на 20%

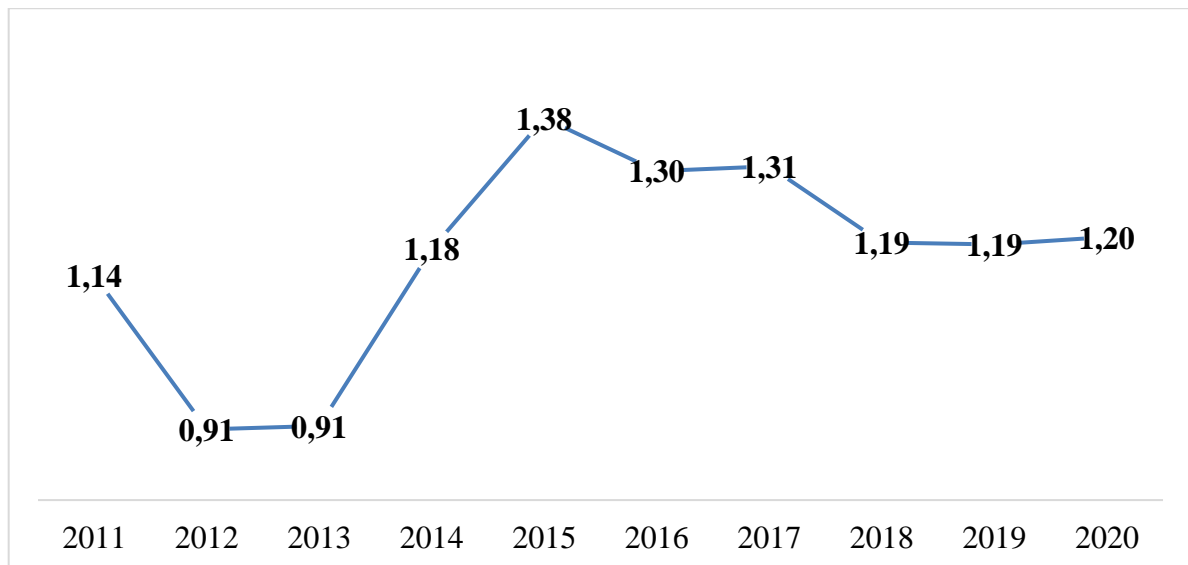

Рисунок 2.3 – Динаміка зміни коефіцієнт ефективності податкової політики України

Джерело: побудовано автором на основі власних розрахунків

Таким чином, результати проведеного аналізу відображають наявність позитивних тенденцій в процесах формування та реалізації податкової політики в країні.

В той же час, важливого значення, в даних процесах, має точність оцінювання потенційного обсягу податкових надходжень до бюджету, оскільки завищення даних сум призводить до зниження коефіцієнту ефективності податкової політики, в той час, як їх недооцінка – неадекватного значення для прогнозних показників. На сьогодні в Україні наявна низка методологічних підходів до прогнозування обсягів податкових надходжень, визначення рівня податкового потенціалу країни. В той же час, за оцінками експертів достовірність процесів прогнозування є досить низькою, а отже неможливо отримати достовірні значення про ефективність податкової політики країн базуючись виключно на прогнозних та фактичних значень.

З метою перевірки достовірності зроблених висновків проведемо аналіз ефективності процесів збирання податків в Україні у 2020 році шляхом оцінювання індексу збирання податків (рисунок 2.4).

Найменший індекс ефективності мають митні платежі та акцизний податок. Лише за ПДФО та податком на прибуток підприємств індекс ефективності перевищує 1, що свідчить про перевищення планових показників над фактичними.

Рисунок 2.4 – Індекс збирання податків в Україні

Результати проведеного аналізу засвідчують вагомую роль податкової політики для стабільного функціонування економіки України. Податкові платежів займають вагомую частину надходжень бюджету, а отже в значній мірі визначають потенціал країни до фінансування програм її економічного та соціального розвитку.

В той же час, наявність суттєвих недоліків в системі оподаткування економічних суб'єктів негативно позначається на показниках розвитку країни та рівні її економічної стабільності.

2.3 Моделювання впливу податкової політики країни на рівень її макроекономічної стабільності

Дослідження впливу податкової політики України на рівень її економічної стабільності проведемо шляхом визначення коефіцієнта еластичності (l) в розрізі основних показників, що визначають рівень макроекономічної стабільності країни, і може бути розрахований за формулою:

$$l = \frac{\Delta k / k_1}{\Delta t / t_1}, \quad (2.2)$$

де Δk – темпи зміни коефіцієнта k протягом аналізованого періоду;

Δt – темпи зміни коефіцієнта t протягом аналізованого періоду;

Таблиця 2.1 – Значення коефіцієнта еластичності показників макроекономічної стабільності країни відносно показників функціонування податкової системи України

Рік	2017	2018	2019	2020	2021
Темп зростання ВВП, %	123,74	121,62	124,23	124,69	125,15
Темп зростання індексу інфляції, %	111,52	116,25	114,68	103,25	116,87
Темп зростання курсу валют, %	109,87	108,42	108,57	104,56	104,36
Темп зростання рівня мінімальної з/п, %	111,25	113,45	114,25	116,25	118,51
Темп зростання рівня тінізації економіки, %	148,35	136,52	134,21	123,47	126,54
Темп зростання податкових надходжень, %	117,26	110,22	114,34	114,19	107,41
Коефіцієнт еластичності ВВП до обсягу податкових надходжень	1,06	1,10	1,09	1,09	1,17
Коефіцієнт еластичності індексу інфляції до обсягу податкових надходжень	0,98	1,05	1,00	0,97	1,09
Коефіцієнт еластичності курсу валют до обсягу податкових надходжень	0,97	0,98	0,99	0,98	0,99
Коефіцієнт еластичності рівня мінімальної з/п до обсягу податкових надходжень	1,01	1,03	1,00	1,02	1,10
Коефіцієнт еластичності рівня тінізації економіки до обсягу податкових надходжень	1,27	1,24	1,17	1,08	1,18

Джерело: побудовано на основі авторських розрахунків

Наведені у таблиці 2.1 значення коефіцієнтів еластичності показників макроекономічної стабільності країни від обсягу податкових надходжень до бюджету засвідчують залежність результируючих показників від факторних.

Для більшості проаналізованих показників значення коефіцієнта еластичності перевищує 1, що дозволяє зробити висновок про залежність між показниками. Лише для індексу інфляції та курсу валют значення дещо менші за 1, що свідчить про незначну їх залежність від обсягу податкових надходжень.

Таким чином результати проведеного аналізу дозволяють зробити висновок про те, що першочерговим фактором стабілізації економіки є удосконалення податкової політики в країні, що сприятиме зростанню обсягів податкових надходжень до бюджету, підвищенню фінансового потенціалу країни та її фінансової незалежності.

2.3. Дорожня карта реформування податкової системи України як складова підвищення рівня її макроекономічної стабільності

Передумовою побудови дорожньої карти реформування податкової системи країни є визначення її переваг та недоліків, специфічних особливостей її функціонування.

Як свідчать результати проведеного аналізу сучасна система оподаткування в Україні має низку недоліків, усунення яких дозволить забезпечити стабільність функціонування економіки, підвищити рівень довіри бізнесу та населення до уряду, підвищити привабливість країни для іноземних економічних суб'єктів, обсяги іноземних інвестицій в країну тощо.

Серед всієї сукупності недоліків податкової системи України, найбільш критичними в контексті стабілізації показників її економічного розвитку є наступні:

1. Переважання фіскальної функції податків над іншими. Це проявляється у розумінні податків виключно як джерела наповнення бюджету. За цих умов уряд частіше вдається до підвищення рівня податкового навантаження в країні, без врахування при цьому потреб та інтересів суспільства та бізнесу. На сьогодні податкова система України характеризується одним із найвищих рівнів податкового навантаження в світі за умови невисокого рівня економічного розвитку країни, одного із найнижчих розмірів мінімальної та середньої заробітної плати тощо

2. Суперечливість положень нормативно-правових актів. Окрема група нормативних актів в Україні є застарілою та такою, що не відповідає реаліям ведення бізнесу в країні. Це негативно позначається на якості бізнес середовища в Україні, оскільки формує додаткові передумови для зростання рівня корупції та бюрократії в країні, тінізації економіки, ухилення від оподаткування тощо.

3. Значна тривалість процедур нарахування та сплати податків, що значно ускладнює дані процеси, призводить до додаткових помилок та прорахунків.

4. Функціонування значної кількості контролюючих органів без розуміння чіткого розмежування їх функцій та повноважень. Це стимулює зростання кількості корупційних та тіньових схем в сфері оподаткування.

5. Низька якість процесів державного регулювання економіки, роботи органів державного податкового моніторингу та контролю.

Вища зазначені недоліки потребують реалізації першочергових заходів по їх усуненню та мінімізації негативного впливу на розвиток країни.

Одним із першочергових напрямків реформування податкової системи країни має слугувати посилення, поряд із фіскальною, інших функцій податків. В першу чергу податки мають розглядатися як інструмент регулювання економічного розвитку країни, а не інструмент наповнення державного бюджету.

Саме даний вектор реалізації податкової політики має виступати підґрунтям перегляду податкового законодавства, зміни ставок податків та зборів, об'єктів оподаткування, умов надання податкових пільг тощо.

Не менша важливого значення набуває реалізація комплексу заходів спрямованих на підвищення ефективності податкової політики в країні. Реалізація даних заходів може бути досягнена за рахунок перегляду та спрощення податкової звітності, запровадження електронних сервісів подання документації, оптимізація рівня податкового навантаження в країні, зниження рівня корупції в податкових органах тощо. Це дозволить знизити рівень тінізації в країні, зменшити розрив між обсягами потенційно можливих та фактичних податкових надходжень до бюджету, досягнути балансу між інтересами суспільства та бізнесу та потребами держави, підвищити рівень довіри платників податків до уряду.

Податкова політика відіграє важливу роль у забезпеченні фінансової стійкості фінансової країни, зростанні її фінансової міцності та незалежності. Одним із важливих заходів стимулювання економічного розвитку країни стало запровадження в Україні політики фіскальної децентралізації, в основі якої лежить розширення повноважень органів місцевого самоврядування в галузі встановлення та стягнення податкових платежів. В той же час, дані зміни потребують покращення системи нормативного забезпечення даних процесів, перегляд повноважень органів місцевого самоврядування.

Реалізація даних заходів дозволить підвищити ефективність процесів моніторингу та контролю за повнотою податкових надходжень до бюджету, сформує основу для більш ефективного та швидкого задоволення потреб жителів даного регіону.

Незважаючи на вагому значущість розглянутих вище аспектів реформування податкової політики першочергового значення набуває реалізація заходів спрямованих на забезпечення стабільного обсягу податкових надходжень до бюджету. Зважаючи на те, що більше 90% всіх доходів бюджету формуються саме за рахунок податкових платежів успішна реалізація даних заходів дозволить підвищити ефективність процесів реалізації державою своїх функцій. В цьому напрямку першочерговими заходами мають бути:

- спрощення процедур адміністрування податків, зниження витрат часу на їх нарахування та сплату, заповнення податкової документації;
- запровадження сервісів електронного урядування, автоматизації процесів подання податкової звітності, контролю за рухом грошових коштів. Реалізація даних заходів дозволить знизити трудоміскість даних процесів, вивести з тіні значний обсяг тіньових потоків, знизити рівень бюрократизації та корупції в країні;
- оптимізація процесів взаємовідносин платків податків із контролюючими та податковими органами, зменшення кількості податкових органів. За рахунок даних заходів буде підвищено якість державного податкового контролю, знижено витрати часу платників податку, за рахунок зменшення кількості органів, до яких подається податкова звітність, усунені протиріччя в трактуванні податкового законодавства окремими податковими органами.
- забезпечення стабільності податкового законодавства, удосконалення нормативних актів, в тому числі і за рахунок їх узгодження із міжнародним законодавством.

Реалізація вищезазначених заходів дозволить забезпечити зростання обсягів податкових надходжень до бюджету, підвищення показників ефективності реалізації податкової політики в країні, зростання рівня її привабливості для міжнародної спільноти, податкової конкурентоспроможності країни тощо. В кінцевому випадку дані заходи позитивно вплинуть на індикатори економічного розвитку країни, сприятимуть притоку іноземних інвестицій, покращенню бізнес середовища в країні, зростання обсягів ВВП країни.

ВИСНОВКИ

У роботі проведено аналіз теоретичних підходів до формування податкової політики країни, систематизовано підходи до трактування її змісту, узагальнено основні теорії формування податкової політики, проведено порівняльний аналіз характерних рис та особливостей реалізації довгострокової та короткострокової податкової політик держави. За допомогою бібліометричного аналізу зв'язку податкової політики країни з іншими ключовими словами було проведено аналіз кількості публікацій у виданнях, що індексуються базами даних Scopus та WoS з питань податкової політики та макроекономічної стабільності. За результатами зроблено висновок про перманентне зростання кількості публікацій з даних питань у високорейтингових журналах, що входять до першого та другого кварталів, виокремлено ТОП–10 наукових журналів у яких опубліковані статті присвячені податковій політиці та макроекономічній стабільності. За допомогою інструментарію VOSviewer підтверджено тісний зв'язок податкової політики з різними економічними категоріями.

На основі узагальнення підходів до формалізації напрямків впливу податкової політики на рівень макроекономічної стабільності країни виділено три основні: податкова політика як ефективний інструмент забезпечення економічного зростання в країні, її стабільного функціонування; податкова політика як інструмент стимулювання соціального прогресу в країні та підвищення матеріального добробуту населення; податкова політика як засіб регулювання обсягу доходів та заощаджень населення, ділової активності в країні. Визначено три складові впливу податкової політики на рівень макроекономічної стабільності країни: податків на споживання, податків на майно, податків на капітал.

В роботі обґрунтовано, що необхідною умовою забезпечення макроекономічної стабільності країни слугує оцінювання ефективності інструментів державного регулювання економіки, визначення основних їх недоліків та першочергових заходів їх усунення. При цьому під ефективністю

інструментів державного регулювання економіки запропоновано розуміти їх здатність до досягнення поставленого результату як в поточному періоду так і через певний момент часу.

На основі аналізу тенденції зміни основних показників, що характеризуються ефективність функціонування податкової системи в роботі зроблено висновок про наявність суттєвих недоліків в процедурах адміністрування податків.

На прикладі аналізу кількості внесених в Податковий кодекс України правок зроблено висновок про значну нестабільність податкового законодавства, основними проявами якого було: зменшення кількості податкових платежів, ставок за податком на доходи фізичних осіб, подвійне зниження рівня оподаткування доходів від дивідендів (до 9%), збільшення рівня оподаткування за акцизним податком.

В роботі обґрунтовано, що коливання в обсягах податкових надходжень до бюджету відбуваються під впливом як об'єктивних (зміна ставки оподаткування, переліку податкових пільг, об'єктів оподаткування тощо), так і суб'єктивних (прорахунки внаслідок необізнаності щодо змін в податковому законодавстві, застосування схем щодо зменшення обсягу податкових зобов'язань тощо) факторів.

На основі розрахунку коефіцієнта еластичності показників макроекономічної стабільності країни відносно показників функціонування податкової системи України підтверджено гіпотезу про наявність залежності між ними. Для більшості проаналізованих показників значення коефіцієнта еластичності перевищує 1, що свідчить про залежність складових макроекономічної стабільності від обсягу податкових надходжень.

На основі встановлених залежностей в роботі розроблено дорожню карту реформування податкової системи України як складової підвищення рівня її макроекономічної стабільності зроблено. До першочергових заходів реформування податкової системи віднесено: посилення, поряд із фіскальною, інших функцій податків, перегляд та спрощення податкової звітності,

запровадження електронних сервісів подання документації, оптимізацію рівня податкового навантаження в країні, зниження рівня корупції в податкових органах, розширення повноважень органів місцевого самоврядування в галузі встановлення та стягнення податкових платежів, реалізацію заходів спрямованих на забезпечення стабільного обсягу податкових надходжень до бюджету, оптимізацію процесів взаємовідносин платків податків із контролюючими та податковими органами, зменшення кількості податкових органів.

ПЕРЕЛІК ПОСИЛАНЬ

1. Бечко П. К., Лиса Н. В. Податковий менеджмент: навч. посіб. К.: Центр учбової літератури, 2009. 288 с.
2. Вагнер А. Социальный вопрос. СПб., 1906. 780 с.
3. Гомон М.В. Податкова політика держави і принципи її формування . *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2016. Вип. 11. С. 673-676.
4. Грінько А. П., Бочуля Т. В., Волощенко І. Є. Концептуальні напрями формування податкової політики в Україні. *Бізнес-інформ*. 2017. №1. С. 205-2011
5. Данілов О. Д., Флісак Н. П. Податкова система та шляхи її реформування: навч. посібн. К. : Парл-ке вид-во, 2001. 216 с.
6. Загородній А.Г., Вознюк Г.Л., Смовженко Т.С. Фінансовий словник. К. : Знання, 2000. 587 с.
7. Карлін М. І. Фінанси зарубіжних країн : навч. посіб. К. : Кондор, 2004. 384 с.
8. Кононова О.Є., Шпатакова О.Л. Податкова політика: зміст, цілі та завдання. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2016. Вип. 20. Ч. 1. С. 187-190.
9. Офіційний сайт Державної служби статистики в Україні (2020). URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 01.12.2020).
10. Офіційний сайт Державної служби статистики в Україні. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 01.11.2019).
11. Офіційний сайт Національного банку України (2020). URL: <https://www.bank.gov.ua/control/uk/index> (дата звернення: 01.12.2020).
12. Офіційний сайт Світового банку (2020). URL: <https://data.worldbank.org/indicator> (дата звернення: 01.12.2020).
13. Офіційний сайт Єврокомісії (2020). URL: <https://ec.europa.eu/>(дата звернення: 04.12.2020).

14. Офіційний сайт Міжнародного валютного фонду (2020). URL: <https://data.imf.org/?sk=f8032e80-b36c-43b1-ac26-493c5b1cd33b> (дата звернення: 04.12.2020).
15. Офіційний сайт Міністерства фінансів України (2020). URL: <https://minfin.com.ua/> (дата звернення: 01.12.2020).
16. Пансков В.Г., Князев В.Г. Налоги и налогообложение : учеб. для вузов. М. : МЦФЭР, 2003. 336 с.
17. Податкова політика: теорія, методологія, інструментарій: навч. посіб./за ред. Ю. Іванова, І. Майбурова. Харків: ВД «ІНЖЕК», 2010. 492 с.
18. Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010 р. №2755-VI Дата оновлення: 11.12.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> (дата звернення: 01.12.2019).
19. Проскура К. П. Зарубіжний досвід організації податкового адміністрування. *Економічний часопис-XXI*. 2012. 7-8. С. 30-33.
20. Руденко Ю. М. Сутність податкової політики держави та вплив громадянського суспільства на вироблення та реалізацію. *Держава та регіони*. 2017. №3(59). С. 94-99.
21. Сідельникова Л. Податкова система: [навч. посібник]. 2-ге вид., перероб. і доп. К.: Ліра-К, 2013. 604 с.
22. Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народов: в 5 кн. / А. Смит. М.: Соцэкгиз, 1962. Кн. 5. 782 с.
23. Соколовська А.М. Формування податкової політики в умовах невизначеності. *Фінанси України*. 2012. № 11. С. 44–51.
24. Стігліц Дж. Економіка державного сектора. К.: Основи, 1998. 854 с.
25. Юрій С. І. Бюджетна система України: навч. посібн. К. : НІОС, 2000. 396 с.